

НАЦІОНАЛЬНИЙ НАУКОВИЙ ЦЕНТР
“ІНСТИТУТ АГРАРНОЇ ЕКОНОМІКИ”

УДК 338.432

ПУЦЕНТЕЙЛО Петро Романович

**ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОБНИЦТВА
В ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ СТРУКТУРАХ
АГРАРНОЇ СФЕРИ**

Спеціальність: 08.07.02 – економіка сільського господарства і АПК

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Київ – 2004

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Тернопільській академії народного господарства
Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор
Стельмащук Антон Михайлович,
Тернопільська академія народного господарства
завідувач кафедри аграрного бізнесу

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Гудзинський Олексій Дмитрович,
Національний аграрний університет
Кабінету Міністрів України,
в.о. завідувача кафедри менеджменту

кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник,
Кісіль Микола Іванович,
Національний науковий центр
“Інститут аграрної економіки”,
завідувач відділу інвестицій

Провідна установа: Подільська державна аграрно-технічна академія,
Міністерство аграрної політики України,
кафедра організації виробництва і бізнесу,
м. Кам'янець-Подільський

Захист відбудеться “ 25 ” _____ травня _____ 2004 р. о 15⁰⁰ годині на
засіданні спеціалізованої вченої ради 26.350.01 Національного наукового центру
“Інститут аграрної економіки” за адресою: 03680, м. Київ, МСП, _____ вул.
Героїв оборони, 10, конференц-зал, кім. 317.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національного наукового
центру “Інститут аграрної економіки” УААН за адресою: 03680, м. Київ, МСП, вул.
Героїв оборони, 10, кім. 212.

Автореферат розісланий “ 24 ” _____ квітня _____ 2004 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат економічних наук

В.А. Пулім

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Перехід до ринку передбачає якісно новий етап розвитку економіки, котрий зумовлює значні зміни в організації виробничої діяльності сільськогосподарських підприємств, спрямованих на підвищення їх ефективності. Одним з основних напрямів забезпечення високоефективного господарювання в АПК є трансформація економічних відносин і розвиток різних форм господарювання, серед яких найважливішим є формування відносин власності на принципово новій основі.

Процес становлення ринкових відносин проходить в умовах цінового диспаритету, що пригнічує підприємницьку діяльність і не дозволяє повністю використати її переваги в аграрній сфері. При дальшому розвитку існуючих негативних тенденцій (виснаження земельних угідь, старіння основних засобів, скорочення споживання інших ресурсів) рівень виробництва сільськогосподарської продукції може знизитися до критичної межі. Одним із шляхів виходу сільського господарства із кризового стану та соціально-економічного відродження села є створення ефективних підприємницьких формувань, що здійснюють діяльність на основі приватної власності на землю й майно. Завдання полягає в тому, щоб шляхом реформування створити нові підприємницькі структури, які б ефективно господарювали та довели свої переваги у ринкових умовах.

Теоретичні, методичні та практичні аспекти механізму реформування АПК, становлення нових організаційно-правових форм підприємницьких структур в сільському господарстві, формування різноукладності, розглянуті в працях В.Я. Амбросова, В.Г. Андрійчука, П.І. Гайдуцького, О.Д. Гудзинського, Д.П. Доманчука, Т.Г. Дудара, С.Л. Дусановського, М.В. Зубця, І.І. Лукінова, П.М. Макаренка, В.Я. Месель-Веселяка, О.М. Онищенко, Д.В. Прейгера, В.П. Рябоконея, П.Т. Саблука, А.М. Стельмащука, М.М. Федорова, І.І. Червена, О.М. Шпичака, В.В. Юрчишина. Опрацювання макроструктурних і фінансових аспектів підприємництва знайшли своє відображення у наукових працях М.Я. Дем'яненка, Б.Й. Пасхавера, Д.В. Полозенка, В.П. Ситника. Питання кооперування, розвитку інтегрованих формувань, організації виробництва, становлення внутрігосподарських відносин досліджували вчені В. І. Бойко, М.П. Вітковський, В.В. Зіновчук, М.Ю. Коденська, М.Й. Малік, В.М. Нелеп, В.А. Пулім, О.О. Рябчик, М.Й. Хорунжий.

Проблемі інвестиційного і матеріально-технічного забезпечення підприємницьких структур присвячені роботи В.Г. Більського, М.І. Кісіля, Г.М. Підлісецького, М.І. Пугачова та інших вчених.

Пошук ефективних організаційно – правових форм підприємницьких структур триває. У зв'язку із змінами, що відбулися в сільськогосподарському виробництві у контексті аграрної реформи, виникають нові аспекти дослідження проблеми. Це, перш за все, стосується різноманітних аспектів, пов'язаних з підвищенням ефективності аграрної сфери, вдосконалення організації виробництва, пошуку нових, прогресивних моделей агроформувань, раціональних виробничих структур. Необхідність і практична значущість вирішення проблеми підвищення

ефективності виробництва в підприємницьких структурах аграрної сфери зумовили вибір теми дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до плану комплексної науково-дослідної теми кафедри аграрного бізнесу Тернопільської академії народного господарства “Розробка організаційно-технологічних та фінансово-економічних засад раціонального розвитку та ефективного функціонування підприємницьких структур АПК в умовах становлення ринкових відносин” (номер державної реєстрації – 0101U002360). Особисто автором виконано підрозділ “Організаційно-економічні засади підвищення ефективності функціонування новоутворених підприємницьких структур”.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є розробка теоретичних положень та практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності виробництва в підприємницьких структурах аграрної сфери в умовах ринкової трансформації.

Для досягнення цієї мети у роботі визначено наступні завдання:

- систематизувати та узагальнити сукупність теоретично-методологічних підходів до оцінки ефективності виробництва у підприємницьких структурах;
- оцінити сучасний стан реформування та розвитку організаційно-правових структур в сільському господарстві;
- удосконалити видову класифікацію кооперативів вертикальної форми інтеграції;
- розробити пропозиції щодо вдосконалення механізму інноваційно-інвестиційного забезпечення розширеного відтворення в агропромисловому виробництві;
- оптимізувати структуру сільськогосподарського виробництва, шляхом раціонального поєднання галузей рослинництва і тваринництва;
- обґрунтувати механізм взаємовигідних інтеграційних економічних відносин в агропромисловому виробництві;
- розробити методику раціонального розподілу доходів між учасниками агропромислової інтеграції.

Об'єктом дослідження є сукупність умов, процесів і механізмів, що формують ефективність виробництва у підприємницьких структурах аграрної сфери.

Предмет досліджень. Предметом досліджень є сукупність теоретичних, методологічних та організаційно-практичних аспектів проблеми формування ефективності в підприємницьких структурах.

Методи дослідження. Теоретичною та методологічною основою дослідження є діалектичний метод пізнання та системний підхід до вивчення економічних процесів, які відбуваються в сільськогосподарських підприємствах, нормативні акти України, праці вітчизняних і зарубіжних вчених-економістів, рекомендації науково-дослідних установ та світова практика діяльності аграрних підприємств. Методикою досліджень передбачено використання загальноприйнятих положень економічних досліджень та опрацювання специфічних методичних підходів для поглибленого вивчення питань, пов'язаних з дисертаційною роботою. У відповідності з цим застосовано такі методи, як діалектичний та

абстрактно-логічний (теоретичні і методологічні узагальнення, визначення проблем розвитку і ефективного господарювання аграрних підприємств в ринкових умовах), статистичних групувань (визначення залежності економічної ефективності господарювання аграрних підприємств від рівня інтенсивності виробництва), монографічний (дослідження економічної ефективності господарської діяльності аграрних підприємств регіону), графічний (відображення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції, стану рослинницьких та тваринницьких галузей), економіко-математичні методи (розроблено модель оптимізації структури посівних площ сільськогосподарських культур і раціонального поєднання галузей рослинництва і тваринництва).

Інформаційною базою дослідження були: звітність Державного комітету статистики України, аналітична інформація Міністерства аграрної політики України, управління сільського господарства та продовольства Тернопільської області, річні звіти та первинні документи окремих сільськогосподарських формувань, розробки наукових установ і навчальних закладів, наукові праці вчених-економістів, літературні джерела.

Наукова новизна одержаних результатів. Основний науковий результат дисертаційної роботи полягає в обґрунтуванні теоретико-методологічних і практичних аспектів підвищення ефективності виробництва в аграрних підприємницьких структурах в постреформаційний період через активізацію інноваційно-інвестиційної діяльності, оптимізацію структури виробництва, поглиблення інтеграційних процесів в агропромисловому виробництві регіону.

Наукова новизна одержаних результатів, які виносяться на захист, полягають у наступному:

- уточнено суть поняття ефективність виробництва в підприємницьких структурах аграрної сфери, що передбачає такий раціональний спосіб господарської діяльності, який базується на основі комплексної збалансованості наявних ресурсів (землі, основного і оборотного капіталу, трудових ресурсів і підприємницьких здібностей) та інтенсивного використання якісних і кількісних чинників на всіх його стадіях, що в підсумку примножує кінцевий результат з одночасним зменшенням використовуваних ресурсів на їх досягнення;

- розроблено видову класифікацію сільськогосподарських кооперативів, котра передбачає три типи ефективних варіантів вертикальної форми інтеграції: кооперативні підприємства, що не мають організаційних зв'язків з колишньою організаційною структурою сільського господарства, але можуть обслуговувати усіх бажаючих, хто відповідає вимогам кооперативу; реорганізоване колективне господарство в кооперативне об'єднання своїх первинних підрозділів – юридичних осіб, функції якого полягають в реалізації продукції, організації матеріально – технічного постачання, наданні інших послуг; об'єднання кооперативів за територіальними або галузевими ознаками із статусом юридичної особи при збереженні статусу юридичної особи та повної господарської самостійності первинних кооперативів, що увійшли до кооперативного об'єднання;

- удосконалено механізм активізації інвестиційної діяльності і підвищення ефективності виробництва в підприємницьких структурах аграрної сфери, що передбачає застосування нових підходів у здійсненні інвестиційних процесів на основі використання контракту сільськогосподарських формувань

з підприємствами I та III сферами АПК, із залученням бюджетних засобів на зворотній основі, і забезпечує високий рівень окупності матеріально-грошових вкладень сільськогосподарською продукцією в умовах міжгалузевих госпрозрахунку;

- розроблено методичні підходи щодо оптимізації структури сільськогосподарського виробництва для типових підприємницьких формувань, на основі яких розраховані оптимальні параметри інтенсивного розвитку виробництва в аграрних підприємницьких структурах, що забезпечують раціональне поєднання галузей рослинництва і тваринництва, високоефективне використання ресурсного потенціалу, зниження собівартості продукції, збереження родючості ґрунту;

- науково обґрунтовано механізм формування і структуру раціонального техніко-технологічного сервісного обслуговування аграрного виробництва, що передбачає створення нових неприбуткових сервісних підприємств та збереження цілісності сервісної матеріально-технічної бази реформованих колективних сільськогосподарських підприємств і сприяє забезпеченню повноцінного і своєчасного виконання механізованих технологічних робіт;

- запропоновано схему організаційної структури районного агропромислового концерну, при якій забезпечується збалансованість між сільським господарством і пов'язаними з ним галузями АПК, поєднання фінансово-економічної і організаційно-технологічної діяльності в сфері виробництва, зберігання, переробки і реалізації готової продукції, що сприяє зменшенню її втрат і збереженню якості, поглибленню спеціалізації господарств, уникнення ризику і невизначеності в умовах конкурентної боротьби;

- удосконалено механізм міжгалузевих економічних відносин в системі агропромислового виробництва, який передбачає об'єктивний розподіл доходів від реалізації продукції кінцевого споживання між учасниками інтеграції, з врахуванням суми витрат і дивідендів співвідношення постійних і змінних витрат та виконання договірних зобов'язань, що орієнтує на підвищення якісних показників, економію витрат і зростання прибутковості інтегрованого виробництва

Практичне значення одержаних результатів полягає у раціональній спрямованості теоретико-методологічних розробок, можливості підвищення ефективності агроформувань за рахунок використання системи організаційно-економічних чинників між суб'єктами господарювання в ринкових умовах. Висновки та пропозиції, одержані в процесі дослідження, спрямовані на підвищення ефективності виробництва в підприємницьких структурах аграрної сфери.

Отримані результати дисертаційного дослідження використані у навчальному процесі кафедри аграрного бізнесу Тернопільської академії народного господарства при викладанні дисциплін: "Економічна діагностика підприємств" і "Підприємництво" (довідка № 126-27/1048 від 20.10. 2003 р.).

Розроблені пропозиції щодо оптимізації структури посівних площ з урахуванням еколого-економічних чинників схвалено і прийнято до впровадження Інститутом землеробства УААН (довідка № 17-11/268 від 16.04.2004 року). Розроблена схема організаційної структури агропромислового концерну прийнята до впровадження Чортківським управлінням сільського господарства та

продовольства райдержадміністрації (довідка № 337 від 30 липня 2003 року); приватним аграрним підприємством “Дзвін” Чортківського району прийнято до впровадження пропозиції щодо оптимізації структури виробництва (довідка № 49 від 2 вересня 2003 р.).

Апробація результатів дослідження. Основні результати і висновки дисертаційного дослідження доповідались на: Науково-практичній конференції “Сучасний стан та перспективи розвитку обліку, контролю та аналізу в Україні” (м. Чортків, 2000 р.); Міжнародній науковій конференції “Політ-2002” (м. Київ, 2002); Науково-практичній конференції “Україна в умовах ринкової трансформації економіки і сучасних форм господарювання” (Чортків, 2002); Всеукраїнській науково-практичній конференції “Економічні проблеми ринкової трансформації України” (м. Львів, 2002); Міжнародній науковій конференції “Управління розвитком соціально-економічних систем: глобалізація, підприємництво, стале економічне зростання” (м. Донецьк, 2002); Міжнародній науково-теоретичній конференції “Соціально-економічні, політичні та культурні оцінки і прогнози на рубежі двох тисячоліть” (м. Тернопіль, 2003).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійно виконаною науковою працею. Усі наукові результати дисертаційного дослідження отримані автором особисто. У роботі викладено авторський підхід до вивчення проблеми ефективності виробництва в підприємницьких структурах.

Публікації. Основні положення, ідеї та результати дисертаційного дослідження викладені у 6 статтях які опубліковано у наукових фахових виданнях загальним обсягом 1,94 друкованих аркушів.

Обсяг та структура роботи. Суть дисертаційного дослідження викладено на 210 сторінках комп'ютерного тексту. Робота має традиційну структуру і складається із вступу, 3-х основних розділів, висновків, списку використаних джерел, який налічує 180 джерел на 15 сторінках, а також містить 33 аналітичних таблиць, 15 рисунків і 14 додатків на 16 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

У першому розділі – “Теоретичні основи ефективності виробництва в підприємницьких структурах аграрної сфери” розкрито сутність і методичні основи дослідження ефективності сільськогосподарського виробництва, представлено погляди вчених на виникнення, формування, суть і зміст феномену підприємництва, як домінуючого чинника сучасної ринкової економіки, висвітлено методичні положення взаємозв'язку факторіальних і результативних показників сільського господарства та виявлено основні шляхи підвищення ефективності виробництва в підприємницьких структурах аграрної сфери.

На основі вивчення і аналізу наукових джерел виявлено, що проблема підвищення економічної ефективності агропромислових підприємницьких структур займає чільне місце в сучасних дослідженнях вчених. Це зумовлено тим, що будучи за своєю природою явищем ідеальним, вона в свою чергу, має виявлення в ототожненні з буттям у формі гносеологічного поступу раціоналізації форм господарювання. З досягненням цієї мети досягається одночасно тотожність і розбіжність сутності однієї з найважливіших категорій економічної науки –

ефективність виробництва. В ній дзеркально споглядається суперечливість, як органічний прояв дій об'єктивних економічних законів і відображається крайня форма – результативність, яка є практичним втіленням методології – метою виробничого процесу.

В процесі дослідження встановлено, що в системі ефективного виробничо-господарського механізму доцільно формувати такі умови господарювання, котрі б базувались на основі більш якісного поглиблення концентрації та спеціалізації виробництва. а також спонукали би кожен виробничу структуру адаптуватись до різноманітних умов, які формуються під впливом соціальних, економічних, правових та інших чинників. Тобто, в основі цього складного механізму є система ефективних виробничих відносин, форма власності на засоби виробництва і кінцеві результати, що адекватно абстрактно-логічному зв'язку в межах якого є можливою і доцільною їх реальна єдність – виробництво, розподіл, обмін і споживання. При цьому перший чинник підвищення ефективності відображає в повній мірі діяльність виробничої структури на ринку, другий – зумовлює економію всієї сукупності ресурсів для виготовлення кінцевої продукції.

Проведений аналіз різних точок зору стосовно досліджуваної проблеми дає підстави зробити висновок, що організаційна інтегративність економічних суб'єктів є активізуючим чинником функціонування економічних відносин, котрі зумовлені деякими обмеженнями реально існуючої економічної системи. Саме тому, економічні відносини за певних обмежень являють собою внутрігосподарські відносини. В свою чергу, внутрігосподарські техніко-технологічні і економічні відносини та їх організаційно-правові форми є внутрішніми і водночас суттєвими чинниками формування економічної ефективності аграрних формувань. Тим самим вони формують оболонку, котру називають підприємницькою структурою.

У процесі пристосування аграрних формувань до безперервно змінюваного економічного середовища, їхні форми постійно перебувають в розвитку. Саме тому в сільському господарстві існує величезна кількість різноманітних форм господарюючих суб'єктів.

Раціональною підприємницькою структурою слід вважати таку структуру, яка забезпечує пропорційний його розвиток і зумовлює істотне підвищення ефективності виробництва на всіх його стадіях.

Під ефективністю виробництва в підприємницьких структурах аграрної сфери слід розуміти такий раціональний спосіб господарської діяльності, який базується на основі комплексної збалансованості наявних ресурсів (землі, основного і оборотного капіталу, трудових ресурсів і підприємницьких здібностей) та інтенсивного використання якісних і кількісних чинників на всіх його стадіях, що в підсумку примножує кінцевий результат з одночасним зменшенням використовуваних ресурсів на їх досягнення.

Організаційно-правова трансформація в аграрній сфері виробництві є тією рушійною силою, котра певною мірою зумовлює поглиблення сутності організаційно-економічних засад ефективного розвитку виробництва в підприємницьких структурах. В методологічному розумінні, процес розвитку виробництва в підприємницьких структурах є комплексним поняттям, котре

спонукає враховувати зовнішні і внутрішні чинники його функціонування, що зумовлено унікальною природою сільського господарства. Це означає прискорене формування ефективності, як домінуючого фактора сучасного розвитку виробництва, оскільки це відбувається через заміну існуючих і встановлення нових організаційно-правових і економіко-технологічних зовнішніх і внутрішніх зв'язків.

Ефективність виробництва в підприємницьких структурах аграрної сфери має на меті декілька визначальних аспектів – раціональне скорочення витрат на виготовлення продукції, кількість виробленої продукції, та найголовніше, на нашу думку, відповідність останньої споживчим потребам за певними параметрами, критеріями і якістю.

Встановлено, що визначати сутність оцінки ефективності виробництва в підприємницьких структурах аграрної сфери єдиним показником не тільки неможливо, але й недоцільно, так як втрачається змістовність категорії “ефективність”. Тобто, одні показники повинні визначати корисний ефект вироблюваної продукції для споживачів, а інші – економічну ефективність виробничого циклу. Крім того, методологічне опрацювання організаційно-економічних засад повинно включати в себе: з одного боку, - ґрунтовне, і одночасно широке використання загальних теоретико-методичних і методологічних аспектів, на базі яких сформоване і функціонує виробництво, з другого – вироблення не тільки абстрактно-логічних схем подальшого якісного функціонування виробництва, тобто коли методологічна база перестає бути теоретичною стороною практичної реалізації “проектів”, але його якісним удосконалення, яке здатне новаційно саморозвиватися і самовдосконалюватися на базі вже раціонально удосконалених форм.

Дослідження виявлено, що за показниками ефективності виробництва перспективними підприємницькими структурами вважаються наступні організаційно – правові форми: селянське (фермерське) господарство, приватно – орендне підприємство, сільськогосподарський кооператив, господарське товариство. Господарські суб'єкти, що базуються на акціонерній і орендній основах, доцільно розвивати шляхом створення в них кооперативних відносин, котрі забезпечують при правильному керуванні повну економічну самостійність структурних підрозділів і сприяють розширеному відтворенню.

У другому розділі – **“Стан і рівень ефективності виробництва організаційно – правових форм підприємництва в АПК Тернопільської області”** представлено організаційно-економічні основи реформування колективних сільськогосподарських підприємств в нові підприємницькі структури ринкового типу, на базі використання майнових і земельних сертифікатів, проведено порівняльний аналіз виробництва в різних підприємницьких структурах, визначено невикористані резерви підвищення його ефективності.

Встановлено, що основою формування аграрного виробничо – господарського комплексу Тернопільщини є землі сільськогосподарського призначення, рівень освоєння яких перевищує 80 %. На одного жителя припадає 0,92 га сільськогосподарських угідь, в т. ч. 0,74 га ріллі (по Україні відповідно 0,85 та 0,66).

Пріоритетною метою реформування економічних відносин є реструктуризація відносин власності, які найбільш відчутно впливають на особисті інтереси

працівника. Вона є дієвим засобом пошуку ефективного механізму господарювання, формування на селі реальних власників і господарів, які є вільними у виборі форм власності й виробничо-господарської діяльності, посилення конкуренції і відповідно – створення прошарку ефективних підприємницьких структур.

Встановлено, що в результаті роздержавлення аграрної економіки недержавний уклад, за питомою вагою посівних площ складає в Тернопільській області 96,6%, в цілому по Україні – 95,8%. В його структурі приватно-колективний (груповий) підуклад займає: в Тернопільській області – 35,2%, в цілому по Україні – 63,8%. Індивідуально (сімейно) – приватний підуклад займає відповідно 64,8 та 36,2%. Таким чином, сформовано нову організаційну структуру аграрного сектора Тернопільської області, в якій переважають суб'єкти господарювання, що функціонують на засадах приватної власності на засоби виробництва і землю, зокрема: приватно – орендні підприємства, господарські товариства, сільськогосподарські кооперативи. Великого поширення набула оренда земельних ділянок без виділення їх у натурі, тобто єдиним земельним масивом.

Рівень ефективності виробництва в розрізі різних укладів представлено в таблиці 1.

Таблиця 1

Структура і ефективність виробництва підприємницьких формувань в аграрній сфері Тернопільської області, 2002 р.

	Види організаційно-правових формувань						Усього
	недержавні	з них:				державні	
		госпо-дарські товариства	виробничі кооперативи	приватні	інші		
Підприємства, %	98,6	42,9	2,7	49,9	3,1	1,4	100
Площі с/г культур, %	98,5	45,0	3,2	47,0	3,2	1,7	100
Площа с/г угідь на одне господарство, га	905	954	1071	855	938	1143	908
Кількість зайнятих працівників, %	97,4	46,2	2,9	45,2	3,0	2,6	100
Питома вага зарплати у всіх затратах, %	15,8	15,1	18,3	16,1	17,7	22,0	16,5
Середньорічна вартість активів (капіталу), %	92,9	46,5	4,0	34,1	8,3	7,7	100
Фондоозброєність, тис.грн	17,3	18,3	24,9	13,7	46,8	53,5	18,2
Питома вага прибуткових підприємств	28,0	25,6	28,6	29,8	31,3	14,3	27,8
Рентабельність виробництва с/г продукції	-10,1	-12,6	-9,1	-8,3	-2,6	-25	-10,5
Чистий прибуток (збиток) на 100 га с/г угідь, тис. грн	-10163	-13499	-6347	-7283	-8673	-11598	-10161

Як видно з даних табл. 1 найбільшу питому вагу займають приватні аграрні підприємства та господарські товариства, в структурі яких найбільше товариств з обмеженою відповідальністю.

Недержавні підприємства в порівнянні з державними мають найнижчий рівень фондоозброєності, але серед них більше прибуткових підприємств.

Товаровиробники приватного сектору демонструють значно вищу динаміку виробництва валової продукції, ніж господарства колективної форми власності (рис. 1).

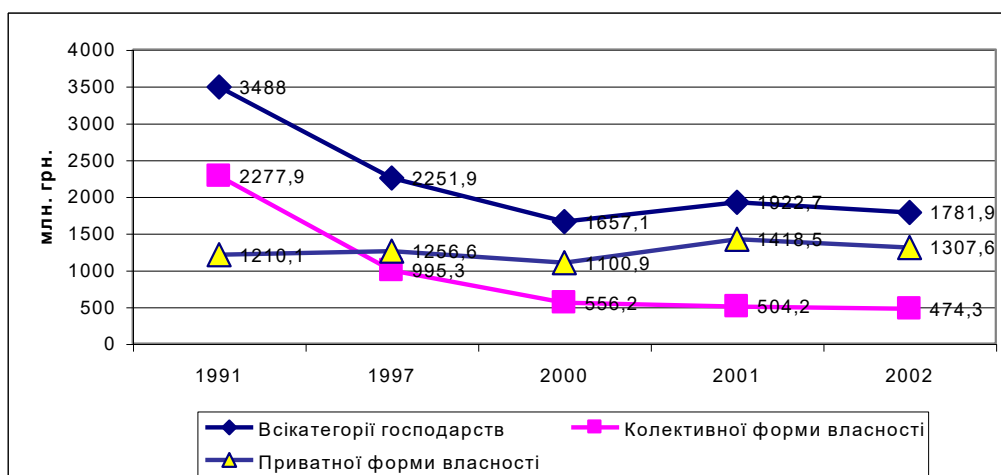

Рис. 1. Динаміка виробництва валової продукції сільськогосподарського підприємств Тернопільської області

Аналіз показників динаміки рівня рентабельності (збитковості) основних видів продукції в сільськогосподарських формуваннях (табл. 2) свідчать про нестабільну тенденцію ефективності виробництва. У 2002 році рентабельними виявилися зерно, картопля, овочі, яйця. Притому рівень рентабельності картоплі, овочів зберігся за рахунок зменшення до мінімальних розмірів їх посівних площ і відповідно підвищення рівня товарності. Глибоко збитковими залишається виробництво цукрових буряків, м'яса і молока. Стабільний рівень окупності витрат мають зернові, тому в умовах дефіциту фінансових і матеріальних ресурсів найбільш вигідним є вирощування зернових культур.

Таблиця 2

Динаміка рівня рентабельності (збитковості) основних видів продукції в сільськогосподарських підприємствах Тернопільської області (у відсотках)

Вид продукції	Рік				
	1996	1999	2000	2001	2002
Зерно	54,8	-0,2	67,0	21,3	14,1
Цукрові буряки	11,3	-22,7	-4,3	-7,6	-20,6
Картопля	4,9	-5,1	8,8	2,6	36,6
Овочі відкритого ґрунту	-23,6	-8,6	26,1	-12,3	40,6
Худоба та птиця (на м'ясо)					
великої рогатої худоби	-38,2	-68,5	-45,5	-31,8	-48,7
свиней	-61,8	-73,4	-58,7	-27,5	-29,9
овець	-67,2	-80,0	-44,4	6,6	-82,7
птиці	-72,1	-32,2	-35,1	-32,0	-41,5
Молоко	-45,8	-50,3	-9,7	-1,0	-14,3
Яйця	-11,5	-13,4	4,1	37,5	22,3

В колективних підприємницьких структурах Тернопільської області найбільший обсяг виробництва займає продукція рослинництва, яка станом на 1.01.2003 року склала 1146,9 тис. грн., продукція тваринництва – 744,0 млн. грн. В

господарствах населення вироблено 1430,1 млн. грн. сільськогосподарської продукції.

В Тернопільській області станом на 1 січня 2003 року на базі колишніх КСП і радгоспів створено 219 господарських товариств 219 або 43 % від усієї кількості підприємницьких структур, 248 приватно-орендних підприємств, що складає 49 %, 14 сільськогосподарських виробничих кооперативів або 2,5 %. У власності держави залишилось 7 сільськогосподарських підприємств.

В перехідний до ринку період велика частка виробництва продукції припадає на індивідуальну форму, до якої слід віднести особисті підсобні господарства (ОПГ), присадибні ділянки, городи тощо. Земля в них передана в особисте володіння і користування, з наступним успадкуванням. В сучасних умовах ОПГ є важливим і невід'ємним структурним елементом аграрної сфери.

Дослідженням рівня ефективності виробництва в ОПГ виявлено низькі результативні показники з досить високим рівнем затрат ручної праці, тому в перспективі, з метою підвищення ефективності виробництва найоптимальнішим варіантом є переростання ОПГ в фермерські господарства. Фермерські господарства – більш досконала і ефективна форма господарювання в порівнянні з ОПГ. Одним із основних моментів, що позитивно відрізняє їх від господарств населення, слід виділити наступні: великі розміри; можливість використання сучасних технічних засобів виробництва; підприємницький тип поведінки. Саме останній аспект, на наш погляд, є визначальною і одночасно відмінною рисою.

В Тернопільській області у 2002 році функціонувало 741 фермерське господарство. В них під посівами сільськогосподарських культур було зайнято 31,3 тис. га ріллі, з яких 20,3 тис. га або 79 % використовувалися під зерновими культурами, 2,4 тис. га – під цукровими буряками, і лише 910 га або 2,8% ріллі було зайнято під посівами картоплі й овочів. Фермерські господарства отримали 374,5 тис. ц зерна, що на 57% вище рівня 2001р., 400,7 тис. ц цукрових буряків, 15,4 тис. ц картоплі, овочів 5,5 тис. ц. Питома вага зерна, вирощеного фермерськими господарствами, склала 5,2% усього валового збору по області.

На основі аналізу діяльності агроформувань регіону різних організаційно-правових форм виявлено, що в порівняно однакових умовах результати господарської діяльності кращі там, де вище рівень мотивації та інтенсивності праці власника. Це характерно для ОПГ, фермерських та приватно-орендних господарств. Встановлено, що рівень ефективності виробництва в підприємницьких формуваннях аграрної сфери залежить від паритету цін сільськогосподарської і промислової продукції, позитивних змін в кредитно-фінансовій і податковій політиці, в системі державної підтримки сільськогосподарського товаровиробника.

У третьому розділі – **“Шляхи підвищення ефективності виробництва в підприємницьких структурах аграрної сфери”** викладено пропозиції щодо інноваційно-інвестиційного забезпечення розширеного відтворення виробництва, оптимізації організаційно-виробничої структури підприємницьких формувань, розвитку інтеграційних процесів в сфері виробництва, переробки і збуту продукції.

На основі проведеного дослідження розроблено методика інвестування розвитку сільського господарства із залученням фінансів суміжних галузей, що

забезпечують розвиток матеріально-технічної бази аграрного виробництва, переробки, зберігання і реалізації сільськогосподарської продукції.

Запропоновано застосовувати в межах області використання контракту сільськогосподарських формувань з підприємствами I та III сфер АПК в якому передбачається взаємоузгоджене інвестування аграрного виробництва за рахунок використання бюджетних коштів на зворотній основі, запровадження міжгалузевого госпрозрахунку і економічного механізму ресурсозбереження, що забезпечує достатній рівень окупності матеріально-фінансових вкладень сільськогосподарською продукцією і повернення в місцевий бюджет реальних грошей.

Передбачено механізм раціонального поєднання власних джерел фінансування інвестицій — амортизаційних відрахувань, нерозподілених прибутків і залучених — довгострокових кредитів. Серед останніх значна роль відводиться інвестиційним і кредитним іноземним ресурсам.

При обґрунтуванні інтенсивного розвитку сільськогосподарських підприємницьких формувань, як умови підвищення ефективності виробництва відзначено необхідність врахування збереження родючості ґрунту, що характеризує вплив технологічних процесів на оточуюче середовище, а також відображається в довгостроковому періоді на подальшому їх використанні. З цією метою нами розроблена економіко-математична модель задачі оптимізації розвитку сільського господарства, яка передбачає з одного боку, максимізацію прибутку на основі раціонального поєднання галузей рослинництва і тваринництва, з іншого — враховує не тільки рівень затрат на виробництво продукції і її собівартість, але й довгостроковий економічний ефект від застосування екологічних заходів — збереження родючості ґрунту. Результати розрахунків на ЕОМ наведені в табл. 3.

Отримані результати розрахунків передбачають науково обґрунтоване використання площі ріллі під посівами і забезпечують високий рівень виробництва сільськогосподарської продукції. Структура посівних площ відповідає агротехнічним вимогам. Питома вага зернових культур складає 53 %. Площа під кормовими культурами визначається потребою сільськогосподарських тварин в кормах і складає 36 %. Питома вага технічних культур становить 11 %, що відповідає вимогам науково обґрунтованої сівозміни. Поголів'я всіх видів тварин і птиці становить 224 умовних голів. Даний варіант моделі забезпечує оптимальну структуру і прибутковість виробництва. При цьому досягається бездефіцитний баланс гумусу.

Встановлено, що найважливішою умовою ефективного функціонування підприємницьких структур аграрної сфери є забезпечення завершеності процесу виробництва продукції. Це зумовлює необхідність агропромислової інтеграції, яка сприяє підвищенню конкурентоспроможності виробництва, отриманню вигод від його кооперування за рахунок поєднання інтересів її учасників, відпрацювання економічних відносин між ними і забезпечення належної відповідальності за результати спільної роботи. Просування продуктів на шляху “виробник – переробник – торгівельне підприємство – споживач” значно підвищує кінцеву ціну його реалізації.

Результати вирішення на ЕОМ задачі по оптимізації сільськогосподарського виробництва в підприємницькому формуванні розміром 1000 га землі в обробітку з врахуванням збереження родючості ґрунту

Показник	Площа, га	Структура, %
Галузі рослинництва		
Зернові та зернобобові культури	530	53
Технічні культури	110	11
Кормові культури	360	36
Всього ріллі	1000	100
Природні сінокоси	50	x
Пасовища	100	x
Галузі тваринництва		
Поголів'я структурних корів, гол.	110	
Молодняк ВРХ, гол.	130	
Поголів'я структурних свиноматок, гол.	20	
Поголів'я птиці, гол	3000	
Фінансові результати		
Виручка від реалізації продукції, тис грн.	428	
Затрати, тис. грн.	405	
Прибуток, тис грн.	23	

Зроблено висновок щодо необхідності крупномасштабного виробництва, пріоритетність якого визначається можливістю його спеціалізації, концентрації, інтеграції з партнерами по ринку. З цією метою розроблено схему районної організаційної структури агропромислового концерну – об'єднання на базі відкритого акціонерного товариства і ряду самостійних та економічно зацікавлених у такій асоціації підприємств та господарств області. До такого об'єднання запропоновано включити: ВАТ “Чортківський м'ясокомбінат”, ВАТ “Чортківський сирзавод”, Колиндянський концентратно-дріжджовий комбінат”, ВАТ “Чортківський цукровий завод”, Марилівський спиртозавод, Чортківський лікєро-горілчаний завод, ВАТ “Чортківська кондитерська фабрика”, комбікормовий завод, елеватор, ВАТ “Агромаш”, АТП 16142, ПМК – 19, генеруючі станції, дорадницький центр, племінні господарства, машинно-технологічні станції, фірмові магазини.

Необхідною передумовою ефективного функціонування концерну є введення до його складу комерційного банку для забезпечення кредитними ресурсами, а при необхідності і інвестування проектів концерну на взаємовигідних умовах.

Запропоновано будувати економічні відносини в інтеграційному об'єднанні на основі нормативного розподілу доходів від реалізації продукції кінцевого споживання пропорційно до визначених витрат і з врахуванням виконання договірних зобов'язань учасниками інтеграції. З цією метою доходи доцільно розподіляти на дві частини: одну – пропорційно до постійних і змінних витрат, другу – у вигляді частини чистого прибутку за принципом дивідендів.

Запропонований порядок розподілу доходів сприяє підвищенню зацікавленості учасників інтеграційного процесу в об'єктивному визначенні якості сільськогосподарської сировини, та зниженню сукупних витрат на виробництво продукції. Переробні підприємства втрачають інтерес занижувати якість сировини

при її прийманні, оскільки це не принесе їм економічної вигоди. Аграрні підприємства, які скорочують витрати виробництва завдяки раціональному господарюванню, будуть отримувати більшу економічну вигоду, ніж ті учасники у яких витрати перевищуватимуть нормативні.

Система запропонованих організаційно-економічних заходів в комплексі сприятиме підвищенню ефективності виробництва в підприємницьких структурах аграрної сфери.

ВИСНОВКИ

У дисертації викладено теоретико-методологічне узагальнення і запропоновано вирішення наукової проблеми, що полягає у дослідженні та розробці науково-методичних підходів і практичних рекомендацій з ефективного виробництва в підприємницьких структурах аграрної сфери.

1. Ефективність виробництва в підприємницьких структурах аграрної сфери передбачає такий раціональний спосіб господарської діяльності, який базується на основі комплексної збалансованості наявних ресурсів (землі, основного і оборотного капіталу, трудових ресурсів і підприємницьких здібностей) та інтенсивного використання якісних і кількісних чинників на всіх його стадіях, що в підсумку примножує кінцевий результат з одночасним зменшенням використовуваних ресурсів на їх досягнення.

Резерви підвищення ефективності виробництва доцільно виділити у два напрямки: “зовнішнього” спрямування, пов’язаного з діяльністю підприємницької структури на ринку, і “внутрішнього”, що зумовлює економію всієї сукупності ресурсів для виготовлення кінцевої продукції. Їх корисний ефект можливий лише на основі чітко визначеної системи вищого порядку - організаційно-правової форми виробничо-господарських і фінансових стосунків, котра інтегрує ці чинники як суміжно підпорядковані і водночас функціонуючих в певній мірі самостійно.

2. Дослідженням результативності виробництва різних укладів встановлено, що підприємницькі формування на приватній основі є більш ефективною формою ніж господарства колективної форми власності. Вони демонструють значно вищі темпи виробництва валової продукції, ніж інші форми власності.

Особливого розвитку в період переходу до ринку набув індивідуальний сектор аграрної економіки, одним із масових проявів якого стали особисті підсобні господарства громадян (ОПГ). Стабільність та життєздатність останніх пов’язані з необхідністю виживання, виконання величезної соціально-економічної функції – відтворення людського капіталу. Однак ця форма господарювання не є ефективною, оскільки базується на важкій ручній праці. Найоптимальнішим варіантом є переростання ОПГ в фермерські господарства - більш досконалу і ефективну форму господарювання, при якій за рахунок: більших розмірів виникає можливість використання сучасних технічних засобів виробництва, підприємницького типу поведінки.

3. Встановлено, що невеликі фермерські господарства – це переважно напівнатуральні господарства, без чітко визначених рис притаманних підприємництву. Переважна більшість дрібних фермерів займається лише виробництвом продукції рослинництва, що повністю покриває затрати, дає

прибуток протягом одного сільськогосподарського року, вимагає менших, ніж тваринництво затрат фізичної праці, а також інвестицій. Вони є гальмом в розвитку механізації і автоматизації сучасного інтенсивного відтворення, не відповідають критерію ефективності, не в змозі комплексно і на високому рівні розв'язати продовольчу безпеку держави. Домінування лише дрібних фермерських господарств не може стати ефективною формою підприємництва на селі.

Запропоновано створювати на основі оренди земельних і майнових сертифікатів раціональні фермерські господарства, в аспекті рівня концентрації виробництва, а отже і ефективні з точки зору розвитку підприємницької концепції. Такі господарства, зумовлені якісно новим підходом до формування виробничих відносин, з широким використанням найманої праці, можна впевнено віднести до капіталістичного типу з притаманними йому підприємницькими функціями. При формуванні структури виробництва багатокладної економіки та створенні раціональних фермерських господарств необхідно виходити з доцільності дальшого поглиблення і вдосконалення суспільного поділу праці на регіональному, господарському і галузевому рівнях. Високоєфективне аграрне виробництво можливе лише за умови співвідношення великих, середніх, дрібних і вузькоспеціалізованих господарств, на основі їх тісної співпраці і взаємодії, що включає в себе кооперацію і відповідно, спеціалізацію.

4. Дослідженням ефективності виробництва в кооперативних формуваннях виявлено існування трьох типів кооперативів вертикальної форми інтеграції: кооперативні підприємства, що не мають організаційних зв'язків з колишньою організаційною структурою сільського господарства, але можуть обслуговувати усіх бажаючих, які відповідають вимогам кооперативу – приватні товаровиробники (фізичні або юридичні особи з приватно – дольовою формою власності); реорганізоване колективне господарство в кооперативне об'єднання своїх первинних підрозділів – юридичних осіб, функції якого полягають в реалізації продукції, організації матеріально – технічного постачання, наданні інших послуг, в тому числі інформаційно – консалтингових; об'єднання кооперативів за територіальними або галузевими ознаками із статусом юридичної особи при якому первинні кооперативи, що увійшли до кооперативного об'єднання, зберігають статус юридичної особи та повну господарську самостійність і можуть добровільно вийти з об'єднання за рішенням загальних зборів своїх членів.

5. Для підвищення ефективності виробництва в підприємницьких структурах аграрної сфери необхідно застосовувати нові підходи у здійсненні інвестиційних процесів на основі використання контракту сільськогосподарських формувань з підприємствами I та III сфер АПК, що передбачає залучення бюджетних засобів на зворотній основі, забезпечення високого рівня окупності матеріально-грошових вкладень сільськогосподарською продукцією в умовах міжгалузевого госпрозрахунку.

6. Встановлено, що розміри фермерських господарств є важливим фактором ефективності ведення господарства і підприємницької діяльності в цілому, визначають рівень розвитку фермерства. Вони мають формуватися таким чином, щоб забезпечити раціональне використання системи машин, повну зайнятість трудових ресурсів сім'ї протягом року, вигоду від застосування сучасних

технологій, найбільш повну віддачу вкладеного капіталу, одержання прибутку від підприємницької діяльності.

Розраховано оптимальні параметри інтенсивного розвитку виробництва в аграрних підприємницьких структурах, при яких забезпечується раціональне поєднання галузей рослинництва і тваринництва, високоефективне використання ресурсного потенціалу, зниження собівартості продукції, збереження родючості ґрунту.

7. З метою підвищення ефективності аграрного виробництва і формування конкурентного середовища визначено механізм створення структур його техніко-технологічне обслуговування. Запропоновано, по-перше, сформуванню на кооперативній основі нові неприбуткові агросервісні підприємства; по-друге, зберегти в умовах реформування колективних сільськогосподарських підприємств цілісність створеної в них за попередні десятиліття інженерно-технічної служби з її матеріально-технічною базою, що дозволяє повніше, якісно і своєчасно виконувати механізовані роботи, ремонт та технічне обслуговування, забезпечення запасними частинами, паливно-мастильними матеріалами, тощо.

8. Запропоновано схему агропромислової інтеграції господарських формувань, при якій забезпечується збалансованість між сільським господарством і взаємопов'язаними галузями АПК, поєднання фінансово-економічної і організаційно-технологічної діяльності в сфері виробництва, зберігання, переробки і реалізації готової продукції; зменшенню її втрат і збереженню якості, поглибленню спеціалізації господарств, уникнення ризику і невизначеності в умовах конкурентної боротьби.

Розроблено схему районної організаційної структури агропромислового концерну – об'єднання на базі відкритого акціонерного товариства самостійних та економічно зацікавлених підприємств регіону, які виконують свої функції на основі договорів з метою розширення можливостей розвитку, сприяють безперервному технологічному циклу — виробництва, переробки і реалізації продукції, забезпеченню кредитними ресурсами, а при необхідності і інвестуванню проектів на взаємовигідних умовах.

9. З метою забезпечення ефективного розвитку підприємницьких структур аграрної сфери в умовах агропромислової інтеграції запропоновано методичку щодо обґрунтованого розподілу доходів між учасниками інтегрованого виробництва на прикладі бурякоцукрового підкомплексу АПК пропорційно до нормативних витрат кожного з її учасників, за наступним алгоритмом: визначення сукупних нормативних витрат з розрахунку на одиницю продукції; розрахунок питомої ваги кожної з сфер у сумарних нормативних витратах; множення загальної суми додаткового прибутку (понад нормативну рентабельність), що підлягає розподілу, на частки кожної сфери. При цьому учасники інтеграційного процесу стають зацікавленими в підвищенні якості продукції та економії витрат. Переробні підприємства втрачають інтерес занижувати якість сировини при її прийманні, оскільки це не принесе їм економічного зиску. Аграрні підприємства, які скорочують витрати виробництва порівняно з нормативними отримують більшу економічну вигоду.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ**Статті у наукових фахових виданнях**

1. Пуцентейло П.Р. Обґрунтування розвитку підприємницької діяльності // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія: Економіка. – Випуск 8. – Тернопіль: Літопис, 2001. – С. 161-164 (0,28 д.а.).

2. Пуцентейло П.Р. Засади розвитку малого бізнесу // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія: Економіка. – Випуск 10 – Тернопіль: Літопис, 2002. – С. 54-56 (0,36 д.а.).

3. Пуцентейло П.Р. Розвиток нових організаційно-правових форм господарювання в АПК України / Вісник Тернопільської академії народного господарства. — Випуск 6. — Тернопіль: Економічна думка, 2002. — С. 139-141 (0,2 д.а.).

4 Пуцентейло П.Р. Аспекти формування нових підприємницьких структур в АПК Тернопільської області // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія: Економіка. – Випуск 11 – Тернопіль: Літопис, 2002. – С. 125-128 (0,34 д.а.).

5. Пуцентейло П.Р. Організаційно-правові перетворення в АПК Тернопільської області на сучасному етапі // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія: Економіка. – Випуск 12 – Тернопіль: Літопис, 2002. – С. 196-200 (0,44 д.а.).

6. Пуцентейло П.Р. Виробничо-господарська діяльність фермерських агроформувань регіону на сучасному етапі ринкових перетворень // Регіональні аспекти розвитку і розміщення продуктивних сил України. Зб. Наук. праць. — Випуск 7. — Тернопіль: Економічна думка, 2002. — С. 52-56 (0,32 д.а.).

Матеріали науково-практичних конференцій

7. Пуцентейло П.Р. До питання аналізу стратегічного розвитку інноваційного підприємництва // Наукові записки по матеріалах науково-практичної конференції “Сучасний стан та перспективи розвитку обліку, контролю та аналізу в Україні”. – Чортків, 2001. – С. 83-85 (0,15 д.а.).

8. Пуцентейло П.Р. Формування і розвиток підприємницької діяльності в аграрному секторі // Наука і молодь: Матеріали міжнародної наукової конференції “Політ-2002”. – К: НАУ, 2002. – С. 263-264 (0,07 д.а.).

9. Пуцентейло П.Р. Стан та перспективи розвитку фермерської діяльності на Тернопільщині // Наукові записки по матеріалах науково-практичної конференції “Україна в умовах ринкової трансформації економіки і сучасних форм господарювання”. Чортків, 2002. – С. 93-98 (0,52 д.а.).

10. Пуцентейло П.Р. До питання теоретико-методологічного розуміння розвитку підприємницької діяльності // “Економічні проблеми ринкової трансформації України”: Тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Львів: ЛБІ НБУ, 2002. – С. 203-205 (0,38 д.а.).

11. Пуцентейло П.Р. До питання формування раціональних організаційно-правових форм господарювання в аграрному секторі економіки // Праці другої Міжнародної, третьої Всеукраїнської наукової конференції студентів та молодих вчених “Управління розвитком соціально-економічних систем:

глобалізація, підприємництво, стале економічне зростання”. — Частина 1. — Донецьк: ДонНУ, 2002. — С. 306-308 (0,23 д.а.).

12. Пуцентейло П.Р. Перспективи розвитку корпоративних форм підприємницького типу в АПК України на сучасному етапі // Тези доповідей Міжнародної науково-теоретичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених “Соціально-економічні, політичні та культурні оцінки і прогнози на рубежі двох тисячоліть”. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2003. – С. 350-351 (0,09 д.а.).

АНОТАЦІЯ

Пуцентейло П.Р. Ефективність виробництва в підприємницьких структурах аграрної сфери. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.07.02 – економіка сільського господарства і АПК. – Національний науковий центр “Інститут аграрної економіки”, Київ, 2004.

В роботі досліджені теоретичні, методологічні та практичні основи розвитку ефективності виробництва в підприємницьких структурах. Розглянуто зарубіжний досвід ефективного розвитку сучасного агробізнесу. Проведено аналіз сучасного стану ефективного розвитку нових організаційних форм господарювання, розкрито засади становлення і ефективності виробництва в приватно-орендних агроформуваннях, а також здійснено оцінку механізму функціонування кооперативів і фермерських господарств.

Виявлено, що високий рівень ефективності господарської діяльності досягається в тих аграрних підприємствах, де забезпечується раціональне використання всіх складових господарського механізму, що ґрунтується на всебічному врахуванні різних аспектів технологічного процесу, економіко-фінансових компонентів, організаційно-управлінських рішень та вимогах ринку.

Важливим напрямом ефективності виробництва є інноваційно-інвестиційне забезпечення розширеного відтворення господарської діяльності аграрних підприємств.

Запропоновано модель оптимізації параметрів сільськогосподарського виробництва для типових підприємницьких формувань. Розроблено схему районної організаційної структури агропромислового концерну.

Ключові слова: ефективність виробництва, форма господарювання, підприємницькі структури, інтеграція, господарський механізм.

АННОТАЦИЯ

Пуцентейло П.Р. Эффективность производства в предпринимательских структурах аграрной сферы. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата экономических наук по специальности 08.07.02 – экономика сельского хозяйства и АПК. – Национальный научный центр “Институт аграрной экономики, Киев, 2004.

Диссертация посвящена вопросам развития эффективности производства в предпринимательских структурах аграрной сферы.

В работе исследованы теоретические, методологические и практические основы развития эффективности производства в предпринимательских структурах аграрной сферы Тернопольской области.

Раскрыта сущность понятия эффективности производства в предпринимательских структурах аграрной сферы, которая предусматривает такой рациональный способ хозяйственной деятельности, который базируется на основе комплексной сбалансированности имеющихся ресурсов (земли, основного и оборотного капитала, трудовых ресурсов и предпринимательских способностей) и интенсивного использования качественных и количественных факторов на всех его стадиях, что в итоге преумножает конечный результат с одновременным уменьшением используемых ресурсов на их достижение.

Проанализирован зарубежный опыт эффективного развития современного агробизнеса. В частности, страны Восточной Европы демонстрируют примеры эффективного построения рыночной модели развития рациональной системы ведения хозяйства в условиях жесткой конкурентной борьбы.

Обосновано создание на основе аренды земельных и имущественных сертификатов рациональных фермерских хозяйств. Такие хозяйства, обусловленные качественно новым подходом к формированию производственных отношений, с широким использованием наемного труда, можно уверенно отнести к капиталистическому типу с присущими ему предпринимательскими функциями. Высокоэффективное аграрное производство возможно лишь при условии соотношения больших, средних, мелких и узкоспециализированных хозяйств, на основе их тесного сотрудничества и взаимодействия, что включает у себя кооперацию и соответственно, специализацию.

Установлено, что размеры фермерских хозяйств являются важным фактором эффективности ведения хозяйства и предпринимательской деятельности в целом, определяют развитие фермерства. Они должны формироваться таким образом, чтобы обеспечить рациональное использование системы машин, полную занятость трудовых ресурсов семьи на протяжении года, выгоду от применения современных технологий, наиболее полную отдачу вложенного капитала и, главное, получать прибыль от предпринимательской деятельности.

Рассчитаны оптимальные параметры интенсивного развития производства в аграрных предпринимательских структурах, при которых обеспечивается рациональное сочетание отраслей растениеводства и животноводства, высокоэффективное использование ресурсного потенциала, снижения себестоимости продукции, сохранения плодородия почвы.

Разработана схема районной организационной структуры агропромышленного концерна – интеграционного объединения на базе открытого акционерного общества самостоятельных и экономически заинтересованных предприятий области, которые выполняют свои функции на основе договоров с целью расширения возможностей развития, способствуют непрерывному технологическому циклу — производства, переработки и реализации продукции, обеспечению кредитными ресурсами, а при необходимости и инвестированию проектов на взаимовыгодных условиях.

Ключевые слова: эффективность производства, форма ведения хозяйства, предпринимательские структуры, интеграция, хозяйственный механизм.

SUMMARY

Putsenteylo P.R. Efficiency of production in the enterprise structures of agrarian sphere. Manuscript.

Dissertation on the receipt of scientific degree of candidate of economic sciences after specialty 08.07.02 is economy of agriculture and AIC. The National scientific center is "Institute of agrarian economy", Kiev, 2004.

In work there are the explored theoretical, methodological and practical bases of development of efficiency of production in enterprise structures. Foreign experience of effective development of modern agribusiness is considered. The analysis of modern effective development status of new organizational forms of manage is conducted, exposed bases of becoming and efficiency of production in privately-leasing agroindustrial business, and also carried out estimation of mechanism of functioning of cooperative stores and farmer economies.

It is exposed that is achieved the high level of efficiency of economic activity in those agrarian enterprises, where the rational use of all constituents of economic mechanism is provided, that bases on the comprehensive account of different aspects of technological process, economic-financial components, organizationally-administrative decisions and requirements of market.

By important direction of efficiency of production innovative-investment providing of the extended recreation of economic activity of agrarian enterprises.

The model of optimization of parameters of agricultural production is offered for the typical enterprise formings. The chart of district organizational structure of agroindustrial business concern is developed.

Key words: efficiency of production, form of manage, enterprise structures, integration, economic mechanism.

Підписано до друку 16.04.2004 р. Формат 60x90/16.

Папір офсетний. Друк офсетний

Ум. друк. арк. 0,87 Обл.-вид. арк. 1,0. Тираж 100 прим. Зам. № 155 ТОВ
„Тернопіль-Онлайн”, м. Тернопіль, вул. Валова, 5, Тел./факс: (0352) 25-56-34